

UNIVERZITA KARLOVA

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut mezinárodních studií

Karel Pučelík

**Recepce nových ekonomických teorií v
ekonomickém programu britské
Konzervativní strany v letech 1966-1982**

Bakalářská práce

Praha 2017

Autor práce: **Karel Pučelík**

Vedoucí práce: **Mgr. Jan Váška PhD.**

Rok obhajoby: **2017**

PUČELÍK, Karel. *Recepce nových ekonomických teorií v ekonomickém programu britské Konzervativní strany v letech 1966-1982*. Praha, 2011. 40 s. Bakalářská práce (Bc.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut mezinárodních studií. Katedra ruských a východoevropských studií. Vedoucí bakalářské práce Mgr. Jan Váška PhD..

Abstrakt:

Tato práce má za cíl analyzovat ekonomickou politiku Konzervativní strany ve Velké Británii mezi lety 1966-1982. Toto rozmezí je vybráno zejména proto, že v něm došlo k výměně ve vedení strany. V první části bude představena ekonomická teorie, která ovlivňovala praktickou hospodářskou politiku ve druhé polovině dvacátého století. Jako hlavní směry jsou uvedeny keynesiánská ekonomie, která byla nahrazena liberálními ekonomickými směry. Ve druhé části jsou rozebrány volební programy a následná praktická vládní politika konzervativců. Hlavním pramenem jsou právě volební programy strany. Nejdříve je popsána ekonomická politika za vedení Edwarda Heath, která z analýzy vychází jako konsenzuální. Ačkoli se Heathova vláda stavěla do role nositele změn, vládní praxe příliš změn nepřinesla. Podstatné změny ekonomické politiky přinesli až Keith Joseph a Margaret Thatcherová.

Klíčová slova: Konzervativní strana, Velká Británie, Margaret Thatcherová, Ekonomie, Politika, Monetarismus

Abstract:

This work aims to analyze economic policy of the Conservative Party in Great Britain between 1966-1982. This range of years is selected because of the change of party leader. This change brought new economic policy. In the first part of this work, there are introduced economic theories, which influenced economic policy of the second half of the twentieth century. As these theories are mentioned the Keynesian economy, which was replaced with liberal economic theories. In the second part, there are analyzed manifestos and government policy of the conservatives. The main sources of this part are the party programmes. In the beginning of the chapter is analysed economic policy during the leadership of Edward Heath. His economic policy seems to be consensual. Although Heath defined his government as cabinet of changes, the political practice did not change. Deeper changes were brought by Keith Joseph and Margaret Thatcher.

Keywords: Conservative Party, Great Britain, Margaret Thatcher, Economy, Politics, Monetarism

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval/a samostatně a použil/a jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 16.5.2017

Karel Pučelík

Rád bych poděkoval vedoucímu práce Mgr. Janu Váškovi PhD. za rady a ochotnou pomoc při psaní práce.

TEZE BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Jméno:

Karel Pučelík

E-mail:

karel.pucelik@seznam.cz

Studijní obor:

Soudobé dějiny

Semestr a školní rok zahájení práce:

LS 2015/2016

Semestr a školní rok ukončení práce:

LS 2016/2017

Vedoucí bakalářského semináře:

Doc. PhD. Jiří Vykoukal CSc.

Vedoucí práce:

Mgr. Jan Váška PhD.

Název práce:

Charakteristika tématu práce (max. 10 řádek):

Práce má za cíl analyzovat ekonomickou politiku Konzervativní strany ve Velké Británii mezi lety 1966-1982. Toto rozmezí je vybráno zejména proto, že v něm došlo k výměně ve vedení strany. Tato změna přinesla i novou ekonomickou a hospodářskou politiku.

V první části bude představena ekonomická teorie, která ovlivňovala praktickou hospodářskou politiku ve druhé polovině dvacátého století. Jako hlavní směry jsou uvedeny keynesiánská ekonomie, která byla nahrazena liberálními ekonomickými směry. Jako nejvíce významné směry jsou uvedeny monetarismus a ekonomie strany nabídky.

Ve druhé části jsou rozebrány volební programy a následná praktická vládní politika konzervativců.

Zdůvodnění úprav a změn tématu od zadání projektu do odevzdání práce (max. 10 řádek):

Teoretická část práce nebyla téměř změněna, výčet důležitých směrů ekonomické teorie zůstal v předpokládaném stavu. Do bakalářské práce byly ve větší míře zařazeny programy Konzervativní strany. Vzhledem k tomu, že jsou v mnohých aspektech příliš abstraktní, byla též analyzována vládní praxe konzervativních vlád v průběhu sledovaného období.

Struktura práce (hlavní kapitoly obsahu):

Úvod

1. Vývoj ekonomické teorie ve druhé polovině 20. století
2. Hospodářskopolitický program Konzervativní strany za vůdcovství Edwarda Heathe
3. Vznik vnitrostranické opozice a ekonomická politika za vůdcovství Margaret Thatcherové

Závěr

Prameny a literatura (výběrová bibliografie, max. 30 hlavních titulů):

Anthony Seldon a Stuart Ball, *Conservative century: the Conservative Party since 1900* (New York: Oxford University Press, 1994), 842 s.

Eric J. Evans, *Thatcher and Thatcherism* (New York: Routledge, 1997), 176 s.

John Maynard Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (Praha: Česká akademie věd, 1963), 386 s.

Ludwig von Mises, *Hospodářská politika* (Praha: Ludwig von Mises Institut, 2014), 108 s.

Margaret Thatcherová, *Roky na Downing Street* (Praha: Naše vojsko, 1996), 626 s.

Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií* (Praha: Havlíček Brain Team, 2010), 541s.

Milton Friedman, *Kapitalismus a svoboda* (Jinočany: H & H, 1994), 182 s.

Robert Holman, *Dějiny ekonomického myšlení* (Praha: C.H. Beck, 2005), 539 s.

Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change* (New York: St. Martin's Press 1998), 372 s.

Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika* (Praha: C. H. Beck, 2008), 262 s.

Zdislav Šulc, *Hospodářská politika* (Praha: Consuz, 1993), 163 s.

Podpis studenta a datum

Schváleno	Datum	Podpis
Vedoucí práce		
Vedoucí bakalářského semináře		
Garant oboru		

Obsah

Rád bych poděkoval vedoucímu práce Mgr. Janu Váškovi PhD. za rady a ochotnou pomoc při psaní práce.....	5
Úvod.....	5
Rozbor literatury.....	6
1 Vývoj ekonomické teorie ve druhé polovině 20. století.....	7
1.1 Keynesiánství.....	7
1.1.1 John Maynard Keynes a jeho myšlenky.....	7
1.1.2 Teorie efektivní poptávky.....	8
1.1.3 Keynesovi pokračovatelé.....	9
1.2 Vzestup liberálních ekonomických směrů.....	10
1.2.1 Chicagská škola.....	10
1.2.2 Milton Friedman a jeho dílo.....	11
1.2.3. Monetarismus.....	11
1.2.4 Ekonomie strany nabídky.....	14
1.2.5 Hospodářskopolitické implikace liberálních teorií.....	14
2. Hospodářskopolitický program Konzervativní strany za vůdcovství Edwarda Heatha.....	16
2.1 Velká Británie, nemocný muž Evropy.....	16
2.2 Ekonomická politika Konzervativní strany.....	17
2.2.1 Volby 1966 - Akce, ne slova.....	17
2.2.2 Volby 1970 – Lepší zítřky.....	19
2.2.4 Základní rysy hospodářské politiky vlády Edwarda Heatha 1970–1974.....	21
2.2.5 Dvoje prohrané volby v roce 1974.....	22
3 Vnitrostranická opozice a ekonomická politika za vůdcovství Margaret Thatcherové.....	24
3.1.1 Vznik vnitrostranické opozice uvnitř Konzervativní strany.....	24
3.1.2 Nástup Margaret Thatcherové.....	25
3.2 Ekonomický program za vůdcovství Margaret Thatcherové.....	26
3.2.1 Volby 1979.....	26
3.2.2 První kabinet vlády Margaret Thatcherové.....	28
3.2.3 Politika vlády Margaret Thatcherové 1979 – 1982.....	29
Závěr:.....	31
Summary.....	33
Použitá literatura.....	34
Seznam tabulek.....	36

Úvod

Tato bakalářská práce bude věnována hospodářské politice britské Konzervativní strany v letech 1966-1982. O tématu bylo napsáno mnoho prací, většina z politického pohledu na vládu Margaret Thatcherové, nebo naopak z pohledu ekonomické teorie. V práci sleduji, jak ekonomická teorie ovlivňovala praktickou hospodářskou politiku. Tato práce bude věnována především hospodářskopolitickému programu strany.

Práce se zaměřuje na změny hospodářské politiky Konzervativní strany za vedení Edwarda Heatha a Margaret Thatcherové. Zároveň zohledňuji ekonomickou teorii, která danou změnu hospodářské politiky umožnila. Ekonomická teorie totiž poskytuje praktické hospodářské politice teoretická východiska a možné alternativy, čímž hospodářskou politiku států zásadně ovlivňuje. Jako převládající ekonomické směry, které hospodářskou politiku Velké Británie ve sledovaném období ovlivnily, považuji keynesiánství zformované Johnem Maynardem Keynesem a rozpracované jeho pokračovateli. Hospodářská situace světa i Velké Británie v sedmdesátých letech zapříčinila vzestup liberálních ekonomických směrů, zejména pak monetarismu Milтона Friedmana.

Ke zpracování práce jsem si připravil následující výzkumnou otázku: Jak nové směry ekonomické teorie ovlivnily ekonomický program a politiku Konzervativní strany v letech 1966-1982? Nebudu se zabývat jen ideovou stránkou programu konzervativců, ale i hlavními nositeli hospodářskopolitických změn. Jako tyto hlavní nositele nových idejí považuji Margaret Thatcherovou a konzervativního poslance Keitha Josepha.

V teoretické části se zaměřím na nastínění základů ekonomické teorie druhé poloviny dvacátého století. Budu se věnovat učení Johna M. Keynesa, které ovlivnilo politiku konzervativců až do příchodu Margaret Thatcherové, tedy i dobu vlády premiéra Edwarda Heatha. Druhou část teoretické části věnuji monetarismu, který udával směr hospodářské politiky za vlády Margaret Thatcherové. Při psaní obou kapitol teoretické části budu přihlížet k hospodářské situaci Velké Británie.

V analytické části se zaměřím přímo na ekonomickou politiku konzervativců za dobu 1966 – 1982, kdy byli ve vedení Heath a Thatcherová. Zvolenou metodologií bude analýza primárních pramenů, která bude doplněna monografiemi, články a další sekundární literaturou. Ve druhé části práce bude provedena analýza programů a stranických materiálů. Zaměřím se i na konkrétní politické kroky jejich vlád a přijímání nového – neoliberálního programu do Konzervativní strany.

Rozbor literatury

Ve své práci budu jednak analyzovat hospodářskou politiku Konzervativní strany a zároveň komparovat keynesiánskou a monetaristickou teoretickou hospodářskou politiku. Využiji k tomu hlavně následující díla:

V kapitolách, které věnuji politice vlády Margaret Thatcherové, využiji práce zejména britských historiků Tima Balea *Conservative party since 1945* a Erica Evanse, která popisuje vládu Thatcherové pod titulem *Thatcher and Thatcherism*. Tato kniha navíc nabízí náhled na Thatcherismus jako politickou ideologii. Použiji i články, které nabízejí ekonomický pohled na počátky vládního působení Margaret Thatcherové.

V práci se zaměřím zabývat i dobou před nástupem Thatcherové do pozice vůdce Konzervativní strany. Pro toto období jsem si zvolil *The Conservative party since 1945* od britského historika Starta Balla. Stejný autor napsal spolu s Anthony Seldonem dílo zaměřené pouze na dobu konzervativní vlády Edwarda Heatha *The Heath government 1970–1974*.

Pro doplnění náhledu na politiku hlavní osobnosti konzervativců využiji i paměti Margaret Thatcherové *The Downing Street years*. Dalším výrazným tvůrcem ekonomické politiky byl také Keith-Joseph, kterého nejde v práci opomenout. K těmto pramenům je ale třeba přistupovat obezřetně, aby nedošlo ke zkreslení výsledků práce.

K napsání práce je potřebná i znalost tehdejších ekonomických směrů. Proto využiji knihu ekonoma a historika ekonomického myšlení Roberta Holmana *Dějiny ekonomického myšlení*, neboť nabízí ucelený přehled pro tuto práci stěžejních ekonomických teorií. Pro vyváženější pohled na vývoj ekonomické teorie zařadím do bibliografie i *Dějiny ekonomických teorií* Milana Sojky. K prohloubení náhledu na názory prosazované monetaristy použiji díla ekonoma Miltona Friedmana, například *Kapitalismus a svoboda*. K osvětlení keynesiánské teorie použiji přímo základní dílo Johna M. Keynesa *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*.

Naopak v práci téměř nevyužiji knihu Hynka Fajmona *Margaret Thatcherová a její politika*, neboť je napsána z pohledu konzervativního politika a obdivovatele britské premiérky. Stejně přistupuji i ke knize *Margaret Thatcherová a Ronald Reagan*, kterou napsal zmíněný Hynek Fajmon a Roman Joch.

1 Vývoj ekonomické teorie ve druhé polovině 20. století

Ekonomická teorie a teoretická hospodářská politika nabízí praktické hospodářské politice teoretická východiska a alternativy. Proto hospodářskou politiku státu značně ovlivňuje. Ve druhé polovině 20. století bylo převládající teorií keynesiánství, které postupně ztrácelo svůj vliv. Do role ideových oponentů se stavěli hlavně monetaristé. V následující kapitole budou rozebrány oba stěžejní proudy tehdejšího ekonomického mainstreamu.

1.1 Keynesiánství

Zakladatelem směru je John Maynard Keynes. Po celý život působil na cambridgeské univerzitě, podle které se nazývá i jeden z neoklasických ekonomických směrů. Právě v duchu cambridgeské školy napsal Keynes svá první díla. Nesouhlasil s myšlenkami neoklasické ekonomie, která byla zaměřena převážně na stranu nabídky a pokusil se tak vytvořit nové ekonomické paradigma.

1.1.1 John Maynard Keynes a jeho myšlenky

John Maynard Keynes působil na cambridgeské univerzitě. Stejně jako jeho otec Neville se stal akademickým ekonomem. Kromě akademické činnosti se věnoval také ekonomické žurnalistice. Působil také v čele britské centrální banky. Keynes se angažoval i v politice, byl dlouholetým členem Liberální strany, která patřila mezi dvě největší strany ve Spojeném království, než ji v průběhu první poloviny vystřídala Labouristická strana. Za doby předsednictví Davida Lloyd-George se velkou měrou podílel na tvorbě ekonomického programu strany.

Akademické publikace začal vydávat před rokem 1920. Do povědomí odborné veřejnosti se dostal vydáním knihy *Ekonomické důsledky míru* v roce 1919.¹ Byl odpůrcem drakonických reparací uvalených na meziválečné Německo, které samo nebylo schopno kontrolovat svou ekonomiku a trpělo hyperinflací. Toto dílo bylo psáno v duchu neoklasické ekonomie, podle které se také formovala tehdejší hospodářskopolitická doporučení. Neoklasikové tvrdili, že tržní mechanismy dovedou navrátit ekonomiku k rovnováze při neplném² využívání ekonomických zdrojů³. Později se ale Keynes začal s neoklasiky rozcházet.

¹John Maynard Keynes, *Ekonomické důsledky míru* (Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004), 199.s.

²Rovnováha při neplné zaměstnanosti

³Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií* (Praha: Havlíček Brain Team, 2010), 242.

Přelomem se stal rok 1936, kdy publikoval dílo *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*⁴. Sám autor toto dílo považoval, poměrně neskromně, za zásadní ekonomické dílo a předěl, za vytvoření nového paradigmatu.

Ve dvacátých letech Velká Británie zaznamenala vysokou nezaměstnanost, která dosahovala více než 20 procent⁵. To samozřejmě vrhalo špatné světlo na neoklasické ekonomy. V jejich teorii má nezaměstnanost povahu dobrovolné nezaměstnanosti, což ale nekorespondovalo s reálným ekonomickým vývojem.

Slovo „obecná“ nepoužil Keynes v názvu knihy náhodou, svou teorii považoval za obecně platnou⁶. Myšlenky neoklasiků, ze kterých ideově vzešel, Keynes ale zcela nezavrhl. Považoval je pouze za jeden z případů jeho obecné teorie. Vstupní charakteristiky neoklasického modelu jsou totiž jen krajními body rovnováhy.⁷

Jako jeden ze zásadních nedostatků neoklasické teorie viděl přílišný důraz na stranu nabídky a přílišné ignorování strany poptávky⁸, Keynes byl poptávkovým ekonomem. Ukončil dlouhé období, kdy se ekonomové zaměřovali hlavně na nabídku.

1.1.2 Teorie efektivní poptávky

Keynesova obecná teorie je vlastně teorií efektivní poptávky. Jako příčinu tehdejších ekonomických problémů viděl nedostatečnou agregátní poptávku, tedy součet všech individuálních poptávek subjektů národního hospodářství. Nedostatečná agregátní poptávka je podle jeho teorie i příčinou nedobrovolné nezaměstnanosti. Příčinu nedostatečné poptávky pak vidí v nedostatečných podnětech pro soukromé investice.⁹

Zásadní myšlenkou keynesovské teorie je zpochybnění samoregulačních schopností tržních mechanismů. Pokud trh selhává, je třeba, aby jeho roli zastoupil stát. Podle Keynesa má stát dostatek nástrojů, aby problém neefektivní agregátní poptávky vyřešil. Stát má stimulovat poptávku pomocí nástrojů fiskální politiky, to znamená státními výdaji. Toto tvrzení samozřejmě má jasné hospodářskopolitické implikace. V praxi to potom znamená vytváření státních zakázek, například zaměstnáním občanů při stavbě nové infrastruktury, stát má aktivně vystupovat na trhu práce a pracovní místa vytvářet.

Státní výdaje jsou samozřejmě finančně nákladné a nezřídka jsou financovány deficitem státního rozpočtu. Keynes zpochybňuje vliv negativních konsekvencí veřejného zadlužení a zdůrazňuje pozitivní vliv deficitního financování fiskální politiky,

⁴ John Maynard Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (Praha, Česká akademie věd, 1963)

⁵ Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií*, 242.

⁶ John Maynard Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz*, 41.

⁷ *Ibid.*, 41.

⁸ *Ibid.*, 41.

⁹ Robert Holman, *Dějiny ekonomického myšlení* (Praha, C.H. Beck, 2005), 410.

tedy krátkodobé stimulační ekonomiky a růstu domácího produktu nad potenciál.

Keynesova doporučení pro hospodářskou politiku jsou nepochybně intervencionistická. Zdaleka se však neblíží socialistickým nebo dokonce komunistickým teoriím. Sám Keynes považoval komunistické myšlenky za špatnou interpretaci díla Davida Ricarda, klasického ekonoma, který razil pracovní teorii hodnoty. Ta byla později zcela vyvrácena. Keynes zpochybňuje samoregulační funkci trhu a systém *laissez-faire*, nikoliv však tržní ekonomiku jako takovou. V jeho teorii má nezastupitelné místo soukromé vlastnictví a podnikatelský „animal spirit“¹⁰. Podnikatelskou složku však považuje ze všech subjektů ekonomiky za tu nejméně stabilní, její funkci tedy musí nahradit stát. Pro praktickou hospodářskou politiku to znamená, že stát musí aktivně vystupovat na trhu práce, musí aktivně vytvářet pracovní místa. Příkladem mohou být zmíněné státní zakázky.

1.1.3 Keynesovi pokračovatelé

Po smrti Keynesa bylo jeho učení dále rozpracováno a stalo se vlivnou teoretickou základnou pro hospodářskou politiku. Směry, do kterých se původní keynesovská teorie rozdělila, byly poměrně heterogenní a od sebe velmi vzdálené. Někteří ekonomové se pokoušeli Keynesa s klasikou smířit, další se pokoušeli dokončit Keynesem nastíněné nové ekonomické paradigma. Všechny vzniklé směry ale spojuje nedůvěra k tržním mechanismům, požadují státní zásahy do ekonomiky.

Post-keynesiánci považovali Keynesovu teorii za zcela neslučitelnou s neoklasickou teorií. V čele s Joan Robinsonovou, která působila na universitě v Cambridgi, se pokoušeli Keynesově makroekonomii dodat mikroekonomické základy. Vzhledem k velké heterogenitě směru se ale v hospodářské politice příliš neprosadil.

Mnohem úspěšnější byli neokeynesiánci. Ti se pokoušeli spojit neoklasickou teorii s keynesovou teorií efektivní poptávky. Neoklasická syntéza, jak se tento proces nazývá, se stala součástí hlavního proudu ekonomie a získala si velký vliv v praktické hospodářské politice. Nejvýraznější myšlenkou neokeynesiánců je Phillipsova křivka rozpracovaná Paulem Samuelsonem. Grafický model Phillipsovy křivky má na svislé ose míru inflace, na vodorovné ose míru nezaměstnanosti. Po dlouhém pozorování ekonomických statistik Samuelson tvrdil, že nízkou míru nezaměstnanosti je možno vykoupit vyšší mírou inflace, tedy že existuje *trade-off* mezi těmito ekonomickými veličinami.¹¹

¹⁰ Ibid., 363.

¹¹ Ibid., 381.

Phillipsova křivka byla zpochybněna v sedmdesátých letech, kdy ve světě i ve Velké Británii rostla jak míra inflace, tak nezaměstnanost¹². Výskyt tohoto jevu vytvořil prostor pro vzestup liberálních ekonomických směrů.

1.2 Vzestup liberálních ekonomických směrů

Na konci šedesátých a na začátku sedmdesátých let se začínaly objevovat ekonomické jevy, na které neokeynesiánská ekonomie neměla odpovědi.¹³ Velká Británie zaznamenávala rostoucí míru inflace i rostoucí nezaměstnanost, míra nezaměstnanosti dosahovala až dvojciferných čísel. Velkou roli v britské ekonomice hrály odbory, jednání odborů s vládou však pozitivní výsledky nepřinášela.

Všeobecně známou a akademiky uznávanou liberální teorií je monetarismus reprezentovaný chicagskou školou. Protikeynesovské revoluce se ale později zúčastnili další ekonomové, zejména pak škola racionálních očekávání Roberta Lucase nebo ekonomie strany nabídky spojená se jménem Arthura Laffera.

1.2.1 Chicagská škola

Vznik chicagské školy se datuje až do třicátých let dvacátého století. Prvních období od vzniku školy, které trvalo téměř dvě desetiletí, bylo ve znamení slabého všeobecného uznání i slabého vlivu myšlenek jejích představitelů. Po odchodu generace zakladatelů se dokonce do čela katedry ekonomie dostal americko-polský ekonom Oscar Lange, který myšlenky liberalismu nevyznával. Naopak se angažoval v souboji o vědeckou racionalitu socialismu proti zástupci rakouské školy Fridrichu A. Hayekovi¹⁴. Naštěstí pro liberální ekonomy po druhé světové válce přijal místo ministra v polské komunistické vládě, na škole tedy skončil.

Přesto se však výrazná jména našla. Je důležité je zmínit, neboť měla velký vliv na vytvoření základů pro pozdější rozkvět chicagské školy. Za zakladatele chicagské školy jsou považováni Jacob Viner a Frank Knight. Ačkoli stáli u vzniku jednotného souboru ekonomických myšlenek, nelze jejich názory považovat za stejné, v jejich ekonomických názorech lze najít i zásadně odlišné aspekty. Viner byl propagátorem kvantitativních metod a empirických výzkumů v ekonomické vědě. Knight tyto metody odmítal. Prakticky jedině, co tyto dva ekonomy spojovalo, byl odpor k novým

¹² Tehdejší chápání modelu zpochybňuje i Gregory Mankiw, stoupenec nové keynesiánské ekonomie. Viz: Gregory N. Mankiw, „The Inexorable and Mysterious Tradeoff between Inflation and Unemployment.“ *The Economic Journal* 111, č. 471 (2001): 45-61, 60. <http://www.jstor.org/stable/2667829>.

¹³ Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií*, 291.

¹⁴ Rakouská škola patří v ekonomické teorii mezi ty nejvíce liberální, striktně obhajuje nezasahování do tržních mechanismů. Ludwig von Mises, *Hospodářská politika* (Praha, Ludwig von Mises Institut, 2014), 49-63.

myšlenkám – monopolistické konkurenci a učení Johna M. Keynesa jako takového¹⁵. Pro pozdější vývoj školy jsou zásadní hlavně práce Franka Knighta, z jehož skupiny vzešla téměř všechna slavná jména – Milton Friedman, Joseph Stigler nebo „imperátor ekonomie“ Gary Becker.

1.2.2 Milton Friedman a jeho dílo

Nejvýznamnější postavou ekonomické teorie druhé poloviny dvacátého století je bez pochyb Milton Friedman. Ekonomii studoval na Chicagské univerzitě, doktorát složil pod vedením Franka Knighta. Po dokončení studií pracoval ve státním sektoru, kde se zabýval ekonomickým výzkumem a statistikou. Později pracoval na Ministerstvu financí. V roce 1946 dostal místo mimořádného profesora na své alma mater, o dva roky později získal řádnou profesuru.

Vliv Knighta byl pro jeho pozdější práci klíčový. Od svého učitele převzal silně pozitivní postoj k volnému trhu a tržním mechanismům obecně. V jeho práci lze samozřejmě najít i názory, se kterými Knight nesouhlasil. Friedman například podporoval užívání kvantitativních metod v ekonomii, sám ekonometrické modelování ve svých pracích často používal. Ekonomické modely ale musely dodržovat stanovená pravidla¹⁶. Na rozdíl od rakouské školy reprezentované von Misesem a Hayekem vycházel z metodologického pozitivismu, nikoliv subjektivismu. Příkladem je dílo *Monetární dějiny Spojených států* z roku 1962, ve které sleduje vazby mezi změnami cenové hladiny a změnami měnové politiky ze strany FEDu¹⁷.

Své revoluční myšlenky Friedman rozvíjel a publikoval od padesátých let, věhlasu se mu dostalo ale spíše až v letech šedesátých a sedmdesátých. Ve známost vešly i jeho názory na metodologické aspekty ekonomie. Kromě zmíněných *Monetárních dějin USA* publikoval významná díla *Kapitalismus a svoboda* (1962) nebo *Svoboda volby* (1980).

1.2.3. Monetarismus

Monetarismus je první ze série nových liberálních ekonomických proudů. Vychází z učení Miliona Friedmana a jeho počátky se datují do padesátých let dvacátého století, monetarismus se ale vyvíjel až do sedmdesátých let. Během těchto let monetarističtí ekonomové rozpracovali takřka všechny otázky a vytvořili celistvý

¹⁵ Robert Holman, *Dějiny ekonomického myšlení*, 417.

¹⁶ Milan Sojka, *Milton Friedman: Svět liberální ekonomie* (Praha: Epoque, 2006) 41.

¹⁷ Milton Friedman a Anna J. Schwartz, *Monetary trends in the United States and the United Kingdom: their relation to income, prices, and interest rates, 1867-1975* (Chicago: University of Chicago Press, 1983).

makroekonomický soubor teorie, který pak mohl být zdrojem informací a teoretickým základem pro praktickou hospodářskou politiku.

Monetarismus se od učení J. M. Keynesa a jeho pokračovatelů zásadně liší. Pro politickou praxi je nejviditelnějším rozdílem pohled na úlohu státu v národním hospodářství a ekonomice. Svůj název získal podle zaměření. Rozdílem oproti keynesovské ekonomii, která se soustředila převážně na fiskální politiku, je důraz na monetární politiku. Právě měnovou politiku považují monetarističtí ekonomové za hybatele ekonomiky. S tím souvisí důraz na peněžní agregáty, kontrolu peněžní zásoby a aktivní úlohu peněz v ekonomice.¹⁸ I mezi různými generacemi monetaristů lze najít rozdíly. Pro praktickou hospodářskou politiku je stěžejní friedmanovský monetarismus a práce Roberta Lucase.

Základní charakteristikou friedmanovského monetarismu je důraz na samoregulační schopnosti volného trhu, bez kterých nemůže být ani svobody. Tržní ekonomiku považuje za stabilní, tržní zásahy do ekonomiky jsou podle Friedmana názoru právě tím, co nestabilitu vyvolává. V případě nezasahování do ekonomiky si dokáže sama krátkodobou nestabilitu navrátit do optima automatickými tržními mechanismy.¹⁹ Tržní rovnováhu považuje za přirozenou, státní zásahy ji v zásadě narušují.

Dalším zásadním rozdílem od Keynesovy teorie je důraz na úlohu peněz. Keynes ve své teorii penězům příliš velkou pozornost nevěnoval, měnovou politikou považoval v podstatě za neúčinnou. To se s příchodem neoliberalní ekonomie změnilo. Friedman přesunul zájem makroekonomie právě k peněžním jevům. Podle Friedmana existuje kauzální vztah mezi množstvím peněz v oběhu a růstem nominálního důchodu²⁰. Rovněž do ekonomické teorie přinesl nové pojmy jako například časové zpoždění²¹. Kvůli časovému zpoždění se růst peněžní zásoby zobrazí v prvním okamžiku jen v růstu nominálního důchodu, později se ale odrazí i v růstu reálného důchodu a v neposlední řadě i v růstu cenové hladiny. Středobodem Friedmanovy teorie se tedy stává inflace, která vzniká, když peněžní zásoba roste rychleji než reálný důchod. V monetaristické teorii je inflace peněžním jevem. Hrozba inflace je tedy dalším podstatným rozdílem nové liberální ekonomie a ekonomie keynesovské.²² Keynes za střed své obecné teorie považoval

nezaměstnanost.

Friedmanovy teorie nelze chápat ale ani tak, že pouze vyměnil Keynesovu

¹⁸ Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií*, 375.

¹⁹ *Ibid.*, 377.

²⁰ *Ibid.*, 378.

²¹ Zdislav Šulc, *Hospodářská politika* (Praha, Consuz, 1993), 116-117.

²² Milton Friedman, „Monetary Policy: Theory and Practice“, *Journal of Money, Credit and Banking*, ročník 14, číslo 1 (1982): 98-118, 101. doi:10.2307/1991709.

expanzivní fiskální politiku za expanzivní politiku monetární. Monetaristé doporučují měnovou politiku stabilní, tedy udržování konstantního množství peněžní zásoby²³. Peněžní zásoba by měla růst proporcionálně s růstem produktu dané země.

Friedman některé Keynesovy myšlenky neztracoval, dokonce používal v mnoha případech i shodnou terminologii. Co však do jeho teorie nezapadalo, byla úplná nezaměstnanost. Pojem úplné nezaměstnanosti nahradil přirozenou nezaměstnaností, tedy takovým stavem nezaměstnanosti, při kterém jsou výrobní faktory v rovnováze. Friedman tedy politiky nenutí, aby zaměstnali veškeré obyvatelstvo svých zemí. Monetaristé operují i s pojmy dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost. Vždyť v národním hospodářství se najdou i lidé, kteří zaměstnaní být nechtějí, i ti, kteří na trhu práce vůbec nevystupují. Přirozená míra nezaměstnanosti je tedy nejnížší možnou a dosažitelnou mírou nezaměstnanosti. Jak je ale tato míra vysoká, je pro každý stát odlišné, hraje zde roli mnoho faktorů ekonomického i neekonomického rázu. Teorie ale přináší jasné implikace pro praktickou politiku zaměstnanosti.

I Friedman se ve své práci zabýval Phillipsovou křivkou a nabídl její novou interpretaci. Doplnil nedostačující model o přirozenou nezaměstnanost a inflační očekávání. Toto vylepšení model značně změnilo. Již chybí snaha o plnou zaměstnanost. Inflační očekávání mění pohled na chápání inflace.

Ekonomové hodnotí změny podle jejich vlivu v krátkém a dlouhém období. Friedman s Phelpssem Phillipsovu křivku považovali pouze za krátkodobou. Věřili, že tedy existuje jistý trade-off mezi inflací a zaměstnaností, pouze ale v krátkém období. Vláda může krátkodobě dosáhnout snížení nezaměstnanosti pod přirozenou hranici. V dlouhém období se nezaměstnanost vrátí na svou původní úroveň. Zvýšená inflace z krátkého období ale přetrvá i v dlouhém.²⁴

Velkou roli ve Friedmanově interpretaci modelu hrají inflační očekávání, která nazval adaptivní. Pokud je v určitém období inflace na určité úrovni, ekonomické subjekty ji budou očekávat i v dalším období a zahrnou ji do svých předpovědí. Tato očekávaná inflace pak bude zahrnuta do smluv, plánovaných transakcí, akvizic a strategických plánů domácností i firem. Očekávaná míra inflace se nakonec sčítá se skutečnou inflací, vzniká setrvačná inflace, a dochází k jejímu samovolnému růst – inflační spirály. Podle monetaristů tedy fiskální expanze a stimulace poptávky má v dlouhém období pouze vliv na růst inflace, nezaměstnanost ale reálně nesníží.²⁵

²³ Milton Friedman, *Kapitalismus a svoboda* (Jinočany, H & H, 1994.), 55.

²⁴ Friedman, Milton. „Nobel Lecture: Inflation and Unemployment.“ *Journal of Political Economy* 85, č. 3 (1977): 451-72, 455 <http://www.jstor.org/stable/1830192>.

²⁵ *Ibid.*, 457.

Dalším důležitým příspěvkem do ekonomické teorie jsou racionální inflační očekávání formulovaná Robertem Lucasem²⁶. Lucas tvrdí, že ekonomické subjekty zahrnou do svých rozhodování všechny dostupné informace a do svých predikcí je pak zakalkulují. Pokud by tomu tak bylo, míru inflace by subjekty předvíдалy, stimulační poptávky by nebyla efektivní vůbec, ani v krátkém období, jak tvrdí Friedman²⁷.

1.2.4 Ekonomie strany nabídky

Hospodářskou politiku ovlivnila i ekonomie strany nabídky. Nejedná se o příliš uznávanou ekonomickou školu. Akademická obec ji nikdy plně neakceptovala, neboť považuje její představitele za spíše ekonomické laiky – novináře, publicisty a ideology, nebo ekonomy druhé úrovně. Silně však ovlivnili hospodářskou politiku takzvané Nové pravice, kterou ve Velké Británii reprezentoval Thatcherismus a ve Spojených státech Reganomika.

Největším přínosem je Lafferova křivka, kterou zformuloval nejznámější představitel ekonomie strany nabídky Arthur Laffer. Laffer tvrdí, že zdanění subjektů nesmí být vysoké. Pokud se bude nacházet v dobrém pásmu, může vést ke zvýšení ekonomické aktivity v zemi, daňový výběr se tím paradoxně zvýší.²⁸

1.2.5 Hospodářskopolitické implikace liberálních teorií

Výše zmíněné ekonomické názory měly samozřejmě vliv na formulaci hospodářských politik vyspělých ekonomik. Na počátku šedesátých let byla Velká Británie i Spojené státy v krizi. Sociální stát již začal zapouštět kořeny a stimulační poptávky byla běžnou praxí. To ovšem mělo vliv na stav veřejných financí, přebytky z konjunktur nedokázaly pokrýt deficity z recesí, takže se veřejné rozpočty nacházely ve stále větších deficitech. Navíc se mnoho vyspělých ekonomik dostalo do bodu, kdy stimulační pomocí expanzivní fiskální politiky nepřinášela růst produktu ani snížení nezaměstnanosti, ústila tedy takzvanou stagflaci.

V hospodářské politice na konci šedesátých let začal vznikat po letech převahy intervencionistických směrů neokonzervativní směr. Důležitými ekonomickými charakteristikami se stala inflace a peněžní zásoba. Celkově byla snižována důležitost státu v ekonomice a jeho vliv klesal. Pozornost se obrátila ke snižování státních výdajů a omezení sociálního státu. Daňové sazby měly tendenci ke snižování, aby plnily

²⁶ Zdislav Šulc, *Hospodářská politika*, 117-118.

²⁷ Varadarajan V. Chari, „Nobel Laureate Robert E. Lucas, Jr.: Architect of Modern Macroeconomics.“ *The Journal of Economic Perspectives* 12, č. 1 (1998): 171-86, 175. <http://www.jstor.org/stable/2646945>.

²⁸ James M. Buchanan a Dwight R. Lee, „Politics, Time, and the Laffer Curve.“ *Journal of Political Economy* 90, č. 4 (1982): 816-19. <http://www.jstor.org/stable/1831355>.

motivační funkci ke zvýšení ekonomické aktivity jednotlivců, domácností i firem. Keynesovu stimulaci poptávky nahradila stimulace nabídky, tedy podpora průmyslových a jiných podniků a firem, což mělo za cíl opět motivaci subjektů národního hospodářství k ekonomické aktivitě. Mnohem více bylo spoléháno na tržní mechanismy.

2. Hospodářskopolitický program Konzervativní strany za vůdcovství Edwarda Heatha

V následující části bude nastíněn vývoj hospodářskopolitických názorů uvnitř britské Konzervativní strany. Cílem je popsat recepci výše zmíněných a rozebraných liberálních ekonomických koncepcí. V úvodu bude k ucelení pohledu popsán stav britské ekonomiky v počátcích sledovaného období. Následně bude charakterizován ekonomický program Konzervativní strany za vedení Edwarda Heatha a Margaret Thatcherové, ve kterém budou zmíněny zásadní rozdíly, které podle autora způsobil právě příchod zmíněných liberálních ekonomických směrů.

2.1 Velká Británie, nemocný muž Evropy

Po druhé světové válce Velká Británie přišla o své velmocenské postavení. Ani v následujících poválečných desetiletích se hospodářská situace Británie příliš nezlepšila. Ekonomický stav Británie dobře ilustruje srovnání: růst průmyslové produkce členských států OECD se za dobu 1951–1970 téměř ztrojnásobil, zatímco britská průmyslová produkce se za stejnou dobu zlepšila jen o necelé tři čtvrtiny²⁹. Británie rostla nejpomaleji ze zemí sdružených v OECD³⁰. Velká Británie v této době čelila i mezinárodní konkurenci evropských států, jejichž ekonomický růst se zrychloval.

Britská ekonomika byla dlouhodobě přehnaně orientována na poptávkovou stranu. Tato orientace pramenila z poválečného konsenzu – tedy keynesiánských hospodářskopolitických doporučení a Beveridgeova sociálního státu. Nadměrné státní intervence a nadměrná výše státních výdajů nepomáhaly soukromé ekonomické aktivitě (působil efekt vytěsňování³¹). Mnoho průmyslových podniků se dostalo do ekonomických potíží, ze kterých jim často pomáhala vláda. Za příklad může posloužit automobilka British Leyland. Tyto činnosti vlády, které narušovaly volnou konkurenci na domácích a posléze i mezinárodních trzích rovněž nebyly prorůstové. Státní podpora sloužila k záchraně neefektivních odvětví, nikoliv však jejich vyšší efektivitě.

Výraznou charakteristikou britské ekonomiky bylo také vysoké sociální napětí. Na rozdíl od ostatních zemí Evropy v Británii nedošlo k reformě pracovněprávních vztahů mezi zaměstnavateli, odbory a profesními svazy. Počet stávek v jednotlivých funkčních obdobích ilustruje Tabulka I.

²⁹ Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika* (Praha, C. H. Beck, 2008), 85.

³⁰ *Ibid.*, 85.

³¹ Státní výdaje vytěsňují z ekonomiky soukromé investice, nedochází tedy k růstu.

Tabulka I Průměrný roční počet stávek ve vybraných obdobích

Období	Průměrný roční počet stávek
1965-1969	2380
1970-1974	2885
1975-1979	2310
1980-1984	1350

Zdroj: Zdeněk Tomeš, Hospodářská politika 1900-2007, 80.

Když v roce 1970 nastupovala vláda konzervativců po dvou volebních obdobích vlády labouristů, byla inflace 6,5 procent. Ekonomičtí odborníci považují za stabilní a relativně zdravou míru inflace do tří procent. V následujících letech se míra inflace ještě více zvyšovala (viz Tabulka II).

Tabulka II Ekonomické charakteristiky 1970 - 1975

Rok	1970	1971	1972	1973	1974	1975
Míra inflace (%)	6,5	9,2	7,5	9,1	15,9	24,1
Růst HDP (%)	2,0	1,7	2,8	7,4	-1,5	-0,8

Zdroj: Zdeněk Tomeš, Hospodářská politika 1900-2007, 88.

2.2 Ekonomická politika Konzervativní strany

V následující části budou zmíněny a rozebrány manifesty Konzervativní strany, které byly vydávány před volbami do dolní Sněmovny. Jelikož politiku stran nelze hodnotit jen podle programových prohlášení, budou programy konfrontovány s praktickou vládní politikou – tedy ve volbách, které konzervativci vyhráli. V politice Konzervativní strany pak autor bude hledat souvislosti mezi výše zmíněnou ekonomickou teorií a praktickou hospodářskou politikou strany.

2.2.1 Volby 1966 - Akce, ne slova

Při pohledu na ekonomickou politiku konzervativní strany se doba od poválečných let až do roku 1966 dá nazvat dobou konsenzu. Do roku 1966 nebyly výrazně zpochybňovány myšlenky a doporučení keynesiánských ekonomů, dobře se ujal i Beveridgeův sociální stát. Konsenzus panoval až do takové míry, že nabylo příliš rozdílné, jestli u vlády byli konzervativci nebo labouristé.

Posledním konzervativním premiérem do roku 1970 byl Alec Douglas-Home, který ve funkci byl pouze rok. Dřívější ministr zahraničí a šéf Sněmovny lordů nahradil v premiérském křesle Harolda Macmillana, jehož vláda se rozpadla po aféře jednoho ze členů kabinetu. Ve volbách roku 1964 konzervativci prohráli, vládu sestavoval

labourista Harold Wilson. Na funkci vůdce Konzervativní strany Douglas-Home rezignoval. Hned v roce 1964 byl jeho nástupcem zvolen Edward Heath.

Edward Heath patřil k nejvyšší reprezentaci Konzervativní strany. Narodil se v roce 1916. Jako jeden z mála představitelů konzervativců nestudoval Etonu. Ekonomii a historii na Oxfordské universitě studoval díky stipendiu. Už během studia byl aktivním v Konzervativní straně. Poslancem dolní sněmovny byl zvolen v roce 1955. Působil na několika ministerstvech ve vládách Harolda Macmillana i Aleca Douglase Homea.

Vláda Harolda Wilsona příliš změn nepřinesla. Velká Británie se stále zmítala v nedobré ekonomické situaci. Postavení odborů bylo stále velmi silné, svých požadavků stále dosahovaly množstvím stávek. Svůj nesouhlas s labouristickou vládou formuloval Edward Heath v předmluvě ke konzervativnímu manifestu před volbami v roce 1966 nazvaném *Action Not Words: The New Conservative Programme*³². V úvodu manifestu je popsána politika vládních labouristů jako depresivní soubor. V úvodu se autoři programu zabývají prakticky jen ekonomikou a hospodářskou politikou. Vláda, ačkoli dříve předesílala mnoho silných slov reformách, které povedou k obnově prosperity Spojeného království, důležité ekonomické problémy ignoruje. Jako hlavní problémy jsou zmiňovány růst cen, růst daňových sazeb a pokles důvěryhodnosti Británie v zahraničí. Přestože britský daňový poplatník odvádí do rozpočtu stále více, úroveň veřejných služeb klesá. Proto nabízí nový konzervativní program, který se proti labouristické politice opravdu vymezuje. Již v tomto dokumentu lze nalézt některé z výše zmíněných ekonomicky liberálních doporučení.

Důraz na ekonomiku převládá i v dalších částech manifestu. Důraz konzervativci kladou na pozitivní akci, kterou chtějí hlavně ustálit ceny, zvýšit příjmy a zajistit slušnou úroveň sociálního zabezpečení. Nutno dodat, že podobné proklamace lze najít i v programech jiných stran. Pod pojmem slušná úroveň sociálního zabezpečení si lze rovněž představit mnoho variant, které tato formulace jistě splňuje.

Jasnější kontury program nabývá v dalších odstavcích. Konzervativci nabízí sedm bodů, které tvoří základní kámen jejich hospodářské politiky. Nejdůležitější je docílit efektivní výše cen a příjmů. Toho chtějí docílit daňovými pobídkami, které mají podnítit jednotlivce a domácnosti k ekonomické činnosti. Zde je vidět větší důraz na stranu nabídky, která si má ponechat více z plodů své práce, nikoli odvést státu vysokými daňovými odvody. Novými politikami chtěli konzervativci oživit britský průmysl, který by chtěli vidět efektivnější. Důležitou součástí programu byla reorganizace odborů a profesních svazů, které měly neúměrně velký vliv na fungování

³² 1966 Conservative Party General Election Manifesto: Action Not Words: The New Conservative Programme, www.conservativemanifesto.com (staženo, 29.3.2017).

ekonomiky.

Konzervativci ale volby v roce 1966 prohráli, tudíž své návrhy nemohli uvést do praxe. Místo nich pokračovala stále labouristická vláda Harolda Wilsona.

2.2.2 Volby 1970 – Lepší zítřky

Vůdcem Konzervativní strany zůstal do dalších voleb v roce 1970 stále Edward Heath. O voličské hlasy se konzervativci ucházeli nově s programem A Better Tomorrow³³. V úvodu opět zaznívá kritika vládní politiky. Opět je vyzdvižen růst cen. Inflace byla v době voleb již poměrně vysoká, přesahovala 6 procent³⁴. Wilsonova vláda chtěla v roce 1968 nadměrnému růstu cen předejít, proto připravila roční zmrazení mez a platů. Výsledkem však bylo pouze napětí mezi vládou a odbory. Rovněž deficit veřejných rozpočtů stále se stále navyšoval.

Za šestileté období vlády Labour Party se značně rozšířily pravomoci odborů, které jich často důsledně využívaly. Průměrný počet stávek za rok překračoval 2300³⁵. Rostla i úloha státu v ekonomice obecně, za vlády labouristů docházelo i k částečné nacionalizaci průmyslu. Znatelné to bylo zejména v ocelářském a těžebním průmyslu.

Program A Better Tomorrow znamenal jasné odchylení o keynesiánského konsenzu, který platil po dvě desetiletí. Vliv nových ekonomických teorií byl více než patrný. Celý program se nese v liberálně-ekonomickém duchu, je zde kladen důraz na tržní mechanismy a také na stranu nabídky.

Důležitým bodem je daňová politika. Konzervativci se zavazují, že sníží daňovou zátěž a zjednoduší daňový systém. Daně, které labouristé po dobu vlády zvyšovali chtěli rozdělit opět mezi domácnosti. Ačkoli není uvedeno, jakou výši nových daní budou prosazovat, průlomem je, že plánovali některé daně nahradit jinými, nebo je zrušit úplně. V britském průmyslu se v této době vyskytovalo množství selektivních daní, které se různily obor od oboru. Tyto daně měly být zcela zrušeny a zavedena měla být nová daň z přidané hodnoty. Tuto daň konzervativci považovali za více efektivní i spravedlivější. Ekonomové jim dávají za pravdu. Nepřímé zdanění odstraňuje diskreci a mnohem méně oslabuje motivaci k ekonomické činnosti (jako to dělá například neúměrně vysoká daň z příjmu). Že se jedná o pozitivní opatření dokazuje i fakt, že ještě dnes OECD prosazuje nepřímé zdanění na úkor přímého.³⁶ Celkové snížení daní mělo dosahovat 2000 milionů liber³⁷.

³³ A Better Tomorrow. Conservativemanifesto.com (Staženo, 10.3.2017).

³⁴ Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika 1900-2007*, 88.

³⁵ *Ibid.* 88,

³⁶ OECD, oecd.org (staženo, 2.2.2017).

³⁷ A Better Tomorrow. Conservativemanifesto.com (Staženo, 10.3.2017).

Konzervativci ve své programu také kritizovali zvyšování cen nemovitostí a půdy. Aby tuto cenu snížili, proklamovali zrušení daní z nabytí nemovitosti. Svými reformami chtěli motivovat lidi k tvorbě úspor, které by mohly být využity na nákup vlastního bydlení. Důležitost vlastního bydlení se v konzervativní politice objevovala už od roku 1970³⁸, v programu A Better Tomorrow se objevuje pojem „Property owners democracy“, který o deset let později důsledně zaváděla Thatcherová³⁹. I v programu z roku 1970 je ale vidět, že těžiště politické teorie se posouvá k jednotlivci a k domácnostem.

Důležitá část programu je i kapitola věnovaná redukci veřejného sektoru a s tím spojených výdajů. Kapitulu autoři začínají kritikou vlády labouristické strany, protože za jejího působení vzrostl počet státních zaměstnanců o 60 000. Konzervativci nabízí razantní změny, tou největší je patrně zrušení několika ministerstev. V programu ovšem není uvedeno, o jaké úřady se bude jednat. Zmíněno jen i zrušení The Land Commision⁴⁰ a snížení nákladů a zefektivnění chodu každého ministerstva ve Whitehallu, tedy proklamace, která nesmí chybět v žádném programu politické strany.

Kapitola je věnována také růstu cen, který je konzervativci považován za neúnosný. Vzhledem k tématu této práce je tato část důležitá. Autoři programu se totiž vymezují proti inflaci a kritizují její růst. Tvůrci tohoto programu jsou si již vědomi negativních důsledků inflace, zmiňují dokonce, že nejvíce postižení důsledky inflace jsou občané s nízkými příjmy. Inflaci tedy považují za nejsilnější důvod sociální nespravedlnosti. Opět ale chybí jakékoli bližší popsání reform, není zmíněno ani, zda konzervativci ke snížení inflace hodlají použít nástroje fiskální nebo monetární politiky.

Podnětná je i část věnovaná průmyslové politice. V úvodu této části konzervativci předesílají, že průmyslu a obchodu prospívá konkurence, proto se budou snažit v případě zvolení konkurenční prostředí vytvořit. To znamená, že se budou snažit omezit vliv státu na průmyslové podniky, ale i , že se budou věnovat politice hospodářské soutěže. Konzervativci v souladu s učením chicagské školy prosazovali antimonopolní politiku a prevenci vůči zneužívání dominantního postavení na trhu. Rovněž se přihlásili k podpoře malých a středních podnikatelů.

Během vlády labouristů docházelo k nacionalizaci některých průmyslových podniků. Ani s touto částí vládní politiky autoři programu nesouhlasili. Předdesílají konec znárodnování a navrácení podniků soukromým vlastníkům či akcionářům. Vyslovují se

³⁸ A Better Tomorrow. Conservativemanifesto.com (Staženo, 10.3.20171979)

³⁹ Conservative Party General Election Manifesto, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

⁴⁰ A Better Tomorrow. Conservativemanifesto.com (Staženo, 10.3.2017).

pro zrušení Industrial Expansion Act, tedy zákona, který vládě povoloval využívání daňového výnosu k nacionalizaci podniků⁴¹.

Program A Better Tomorrow je bezpochyby velmi odlišný od předchozích programů konzervativců a labouristů, které vycházely z velké části z poválečného keynesiánského konsenzu. Myšlenky, které přinesly na pole praktické hospodářské politiky nové liberální ekonomické teorie jsou jasně vidět, ačkoli jen málo z nich je konkrétně nastíněno a prakticky vysvětleno. Je jasné, že hlavním subjektem národního hospodářství není stát, ale soukromník, jednotlivec nebo domácnost. Konkurence a působení tržních mechanismů se stává žádoucí. V případě této etapy je však nutné se zaměřit i na politiku konzervativní strany, která v roce 1970 volby vyhrála. Mezi programem a praktickou politikou vlády bylo totiž množství zásadních rozdílů.

2.2.4 Základní rysy hospodářské politiky vlády Edwarda Heatha 1970–1974

Vláda Edwarda Heatha jistě budila mnohá očekávání. Předvolební proklamace slibovaly na vládní úrovni zásadní změny. Sám Heath na začátku volebního období charakterizoval roli vlády těmito slovy: „*Musíme nastoupit na změnu tak radikální, tak tichou a při tom tak úplnou.... Vrátili jsme se do úřadu, abychom změnili směr a historii naší země, nic víc.*“⁴² Odhodlání premiérovi na začátku funkčního období nescházelo. I složení Heathova kabinetu bylo přelomové. Na vládních postech můžeme poprvé vidět i pozdější nositele změny uvnitř Konzervativní strany. Ministryní školství se stala Margaret Thatcherová a na ministerstvo průmyslu zamířil dlouhodobě konzervativně smýšlející Keith Joseph.

V prvních dvou letech se skutečně Heathova vláda pokoušela o překročení poválečného konsenzu a rehabilitaci tržních prostředků v hospodářské politice. Příklon k tržním metodám ale neměl dlouhého trvání. Heath si připsal hned několik zásadních neúspěchů. Mnohé problémy dokonce eskalovaly ještě do horších stavů než za přechodí labouristické vlády. Vláda se sice pokoušela upravit pracovně-právní vztahy i spolupráci mezi vládou a odbory. Politika konzervativců se ale zcela minula účinkem. Počet stávek se v době funkčního období konzervativní vlády ještě zvýšil (viz Tabulka II).

Edward Heath nedodržel ani své předsevzetí, že ekonomické problémy budou řešeny tržními mechanismy. V plánu byla deregulace a privatizace britského průmyslu. Hospodářské problémy velkých společností neměly být řešeny jejich převzetím státem. Tato snaha vydržela vládě pouze do roku 1971. Další ze společností, která se dostala do

⁴¹ Ibid.

⁴² Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change* (New York, St. Martin's Press 1998), 152.

ekonomických potíží dostala, byla významná automobilka Rolls–Royce. Automobilka byla nakonec koupena státem za peníze daňových poplatníků.

Vládě Edwarda Heath se nepodařilo ani snížit velikost veřejného sektoru. Ve volebním programu se strana zavázala ke snížení počtu státních zaměstnanců a dokonce ke zrušení několika ministerstev. Počet úředníků ale naopak vzrostl. Není bez zajímavosti, že 280 tisíc přibylo na ministerstvu školství Margaret Thatcherové a 97 tisíc na ministerstvu průmyslu Keithe Josepha⁴³.

Nadále se zhoršovala i ekonomická výkonnost Velké Británie. Zásadním byl rok 1973, kdy se tempo růstu, či spíše poklesu domácího produktu dostalo do záporných čísel. Nutno dodat, že za tak výrazný pokles nenese vinu jen politika vlády, ale velkou měrou se na propadu vyspělých ekonomik podílel ropný šok.

Heathova vláda proklamovanou změnu nepřinesla. Protiinflační politika nebyla realizována, nebyla důsledně kontrolována peněžní zásoba a nedošlo ani k cílování inflace. Ani role státu v ekonomice a hospodářství nebyla výrazně odlišná od předchozích poválečných vlád. Stát i nadále vlastnil podniky, které musel v případě jejich krize zachraňovat, jak bylo vidět při krizi automobilky Rolls-Royce. Hospodářská politika vlády Edwarda Heath koresponduje spíše s keynesiánskými doporučeními, monetaristickou ekonomikou lze najít pouze v programu, v konkrétních politikách vlády jen těžko. Na zásadní změnu ekonomického programu Konzervativní strana stále čekala.

Konzervativní vláda nepřinesla ani zlepšení makroekonomických statistik. V záporných číslech zůstala dynamika britského HDP až do roku 1975, kdy už vládu vedla opět Labouristická strana. Premiérem se stal opět Harold Wilson, kterého o dva roky později vystřídal James Callaghan. Edward Heath ale stále zůstal vůdcem konzervativců a po volbách tedy i vůdcem opozice. Jeho pozice ale slábla.

2.2.5 Dvoje prohrané volby v roce 1974

Hned ke dvěma volbám do dolní sněmovny došlo v roce 1974. Pro Konzervativní stranu bylo rozdílem mezi zmíněnými volbami, že do prvních vstupovala jako vládní strana, do druhých už jako strana opoziční.

První z voleb se konaly v únoru. Úvodu programu vévodí dvě části. První z nich je nazvaná „Nebezpečí zvenčí“, druhá nese jméno „Nebezpečí zevnitř“⁴⁴. První část je věnována hlavně ekonomické události, která ovlivnila ekonomiku nejen Velké Británie na několik let, tedy ropnému šoku. V době, kdy se volby konaly, inflace nabývala

⁴³ Ibid. 160-162.

⁴⁴ 1974 Conservative Party General Election Manifesto: Firm Action for a Fair Britain, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

dvouciferných hodnot, vládní strana tedy musela přijít s vysvětlením, proč nastal takový dramatický nárůst. Ropný šok přinesl výrazný růst cen, ke kterému se tvůrci programu samozřejmě vyjadřují. Růst inflace dávají z velké míry za vinu právě ropnému šoku. Chybí však radikální formulace o nebezpečí inflace, které byly součástí předchozího programu.

V programu se dokonce dočteme, že díky protiinflační politice konzervativní vlády nebyl růst cen tak vysoký, jaký mohl být. Protiinflační politika ale zdaleka tak úspěšná nebyla, neboť inflace se nesnižovala ani v první polovině volebního období, kdy ceny ropy v takové míře ekonomikou nehýbaly.

V celém programu z února 1974 není ekonomice věnováno tolik prostoru jako v předchozích letech. Z politického pohledu je to pochopitelné, neboť ekonomická politika nebyla výkladní skříní konzervativní strany.

Labouristé sice volby vyhráli, nedostali ale takovou podporu, aby mohli vést po celé volební období stabilní kabinet, který by byl schopen přinést důležité reformy. Proto Harold Wilson vyhlásil nové volby ještě toho roku. Pro konzervativce to znamenalo, že v období několika měsíců změnili pozici vládní strany na opozici. Z věcného hlediska se ale pochopitelně nic výrazného nezměnilo. Vůdcem opozice byl stále Edward Heath, skupina kolem něj tedy i po prohraných volbách určovala hlavní politiku strany. Heathovi ovšem uvnitř strany přibývalo kritických hlasů.

Program z října 1974 nese název *Putting Britain First*⁴⁵. Jako hlavní ekonomický problém je zmiňována inflace a růst cen. Konzervativci zmiňují katastrofální důsledky, které inflace přinese. Vnímají potřebu růst cen zastavit. Program je v tomto ohledu ale dost abstraktní a žádný výrazný posun v názorech na ekonomickou politiku nepřinesl. Konkrétní způsoby (cílování inflace, restriktivní měnová politika, apod.), zmíněny nejsou. Konzervativci ani po těchto volbách neměli možnost svou politiku realizovat.

⁴⁵ 1974 Conservative Party General Election Manifesto
Putting Britain First, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

3 Vnitrostranická opozice a ekonomická politika za vůdcovství Margaret Thatcherové

V této kapitole bude popsán vzestup Margaret Thatcherové a ekonomická a hospodářská politika v počátcích jejího působení v čele Konzervativní strany a prvních letech vlády, tedy 1975 – 1982.

3.1.1 Vznik vnitrostranické opozice uvnitř Konzervativní strany

Prvním politikem, který se proti oficiální politice své strany vymezoval byl Enoch Powell. Kromě pravicových ekonomických názorů zastával stanoviska značně odlišná od oficiální linie strany v dalších oblastech, jako byla například migrace. Na svou stranu ale mnoho příznivců nezískal, proto ho nelze považovat za hybatele názoru konzervativců na ekonomiku. Jeho rozkol se spolustraníky došel až k situaci, kdy před volbami 1974 vyzýval k volbě labouristů. Následně ze strany vystoupil, následně byl zvolen do parlamentu za Ulsterskou unionistickou stranu.

Odchylování vládní politiky od stanoveného programu se samozřejmě nesetkávalo s porozuměním ani uvnitř vládní strany. V širším vedení strany bylo několik politiků, kteří se prezentovali jako zásadoví zastánci tržní ekonomiky. Nejvíce vidět byl již zmíněný Keith Joseph⁴⁶. V parlamentu působil už od roku 1956, do vlády byl jmenován už v roce 1962 premiérem Haroldem Macmillanem. Jako zastávce pravicové politiky se prezentoval kontinuálně již od konce šedesátých let. V roce 1967 byl jmenován mluvčím pro obchod. Z titulu této funkce měl vliv na tvorbu ekonomické politiky. Mnoho z jeho názorů bylo přijato do předvolebního programu v roce 1970. Po volbách mu bylo přiděleno ministerstvo sociálních věcí, které poskytovalo i možnost regulovat National Health Service (NHS). Jak bylo výše uvedeno, NHS za jeho působení ještě více narostla. Ve vládě však neměl vliv na ekonomickou ani průmyslovou politiku. S velkým nesouhlasem přijímal Heathův protitržní obrat v roce 1972. Od té doby premiéra hojně kritizoval. Od roku 1972 se také stává hlavní postavou vnitrostranické opozice.

V následujících vnitrostranických volbách se Joseph chystal kandidovat proti Edwardu Heathovi, pravicová část konzervativní strany mu vyjadřovala podporu. Jeho kandidatura byla ale znemožněna jedním z jeho kontroverzních projevů, který byl kritizován jak médii, tak i veřejností. Proto se později rozhodl svou kandidaturu stáhnout, následně podpořil v boji o vůdcovství Margaret Thatcherovou.

⁴⁶ Andrew Denham a Mark Garnett, *Keith Joseph* (Chesham, Acumen, 2002).

Jeho role v přeměně ekonomického programu tím ale neskončila. Stále působil jako zastánce liberální ekonomické politiky. Jeho důležitou roli ve formování nového ekonomického programu dokazují i jeho pozdější projevy. Josephův vliv nebyl pouze politický, ale i ideový. Poměrně do hloubky se zabýval ekonomickou teorií a její implementací do programu strany v roce 1979. I tak byl ale program tvořen do značné míry kompromisně⁴⁷. To dokazuje i například jeho Stockton Lecture, kde se považuje pouze monetarismus za nedostatečný⁴⁸. Samozřejmě se hlásí k blahodárnosti odpovědné monetární politiky. Poukazuje ale na to, že pouze monetární politikou nelze vyřešit problémy ekonomické nepeněžního charakteru. Důležité je omezení vládního sektoru, aby mohly produktivní sektory (za produktivní považuje průmysl a služby) prosperovat. Pokud státní sektor omezuje, produktivní ekonomika státu klesá⁴⁹.

Ačkoli změna programu Konzervativní strany je v současných pracích spojována převážně s Margaret Thatcherovou, nelze umenšovat vliv Keitha Josepha. Fakt, že do reálné vládní politiky své názory nepřevedl, zaviniily převážně jeho politické, nikoliv ideové, chyby.

3.1.2 Nástup Margaret Thatcherové

Po porážce Konzervativní strany ve volbách roku 1974 Keith Joseph společně s Alfredem Shermanem a Margaret Thatcherovou zakládá think – tank Centre for Policy Studies. Organizace měla za úkol přinášet ideový základ pro konzervativní politiku. Prezentovala tedy volnotržní zásady, důraz na stranu nabídky, nízké daně, podporu malých podnikatelů a omezení byrokracie. Thatcherová se stala jeho první prezidentkou⁵⁰.

Po prohraných volbách ve roce 1974 se schylovalo k volbě nového lídra. Poslanci Konzervativní strany mají zakázané pokusy o změnu lídra po třech měsících od posledních voleb⁵¹. K volbě nového vůdce došlo tedy na začátku roku 1975. 277 nových poslanců volili lídra v dvou kolech. V prvním kole Heath s Thatcherovou, za kterou se sjednotili odpůrci konsenzuální politiky, prohrál. Přesto však nedostala potřebnou většinu k vítězství hned v prvním kole. Ve druhém kole neměla Thatcherová příliš velkou konkurenci, Heath se po prohře v prvním kole rozhodl do druhého kola nenastoupit⁵². Ve druhém kole se Thatcherové z výrazných osob strany postavil William

⁴⁷ Anthony Seldon a Stuart Ball, *Conservative century: the Conservative Party since 1900* (New York, Oxford University Press, 1994), 357.

⁴⁸ Keith Joseph, *Monetarism Is Not Enough*, margarettatcher.org (staženo, 20.3.2017) <http://www.margarettatcher.org/commentary/displaydocument.asp?docid=110796>.

⁴⁹ Ibid.

⁵⁰ Anthony Seldon a Stuart Ball, *Conservative century: the Conservative Party since 1900*, 381.

⁵¹ Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change*, 186.

⁵² Ibid., 187.

Whitelaw, dlouholetý člen vedení Heathovy Konzervativní strany. Jeho loajalitu k předchozímu premiérovi podtrhuje i fakt, že v prvním kole odmítl proti Heathovi kandidovat. Ani ve druhém kole ale on, ani nikdo jiný, Thatcherovou neporazil. Whitelaw se nakonec stal „zástupcem vůdce“⁵³.

Thatcherová připravila i stínovou vládu. Za tvorbu politik a programu byl zodpovědný Keith Joseph. Stínovým ministrem financí byl reformě smýšlející Geoffrey Howe. Průmysl měl na starosti Michael Heseltine, ministerstvo práce Jim Prior⁵⁴.

Ve druhé polovině sedmdesátých let došlo ke zmírnění sociálního napětí. Určitou změnu v hospodářské politice je možné spatřit i v politice labouristů, kteří se snažili půjčkami od Mezinárodního měnového fondu⁵⁵ zatíženou ekonomiku restrukturalizovat. Restrukturalizace si ale vyžádala okamžité zhoršení zaměstnanosti⁵⁶. Callaghanově labouristické vládě se dařilo relativní klid udržet až do zimy roku 1978, která se do historie vepsala jako „zima nespokojenosti“.⁵⁷ V tu dobu se do stávky zapojila celá řada povolání, pracovat odmítali dokonce i hrobníci⁵⁸. Bylo jasné, že v takové situaci konsenzuální hospodářská politika větší průlom nepřinese, doba pro příchod nového programu konzervativců byla příhodná.

3.2 Ekonomický program za vůdcovství Margaret Thatcherové

V následující podkapitole bude představen program Konzervativní strany pro volby v roce 1979. Následně budou nastíněny základní rysy politiky vlády Margaret Thatcherové do roku 1982.

3.2.1 Volby 1979

První volby, do kterých vedla konzervativce Margaret Thatcherová, byly v roce 1979. Na program strany měli vliv noví lidé, velký podíl na něj měl i Keith Joseph. Velký vliv na volby měl ale i předseda strany.⁵⁹ Tím byl od roku 1974 William Whitelaw, který může být považován za mluvčího stranické opozice. V roce 1975 byl vystřídán Lordem Thorneycroftem, který byl podporovatelem reformy Thatcherové⁶⁰. Rozhodně však nelze říci, že podporovatelé konsenzuální politiky Edwarda Heath

⁵³ „deputy leader“

⁵⁴ David Butler a Gareth Butler, *British political facts, 1900-1994* (Basingstoke: Macmillan, 1994), 132.

⁵⁵ Malcolm Pearce a Geoffrey Stewart, *British political history: democracy and decline 1867-1990* (New York: Routledge, 1995), 498.

⁵⁶ Tony Judt, *Poválečná Evropa* (Praha: Slovart, 2008), 555.

⁵⁷ Kenneth O. Morgan, *Dějiny Británie* (Praha: NLN, 1999), 506.

⁵⁸ *Ibid.*, 506.

⁵⁹ Předseda strany má na starosti administrativu a běžný chod strany a volebních kampaní. Funkce není shodná s pozicí vůdce.

⁶⁰ Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change*, 232.

neměli žádný vliv. Volební program z roku 1979 nese jasné známky změny, poválečný konsenzus se opravdu stal minulostí.

Ústřední myšlenou programu je hodnota peněz. Hned v úvodu části věnované ekonomice stojí, že inflace ohrožuje ekonomickou i politickou stabilitu. Již nepanuje přesvědčení, že inflace není příliš nebezpečným jevem. Naopak, inflace se stává hlavním ekonomickým problémem. Množství peněz v oběhu nemůže nekontrolovaně růst, je třeba disciplinovaná monetární politika. Kontrolu peněžní zásoby si autoři pod vedením Thatcherové představují pomocí předem vyhlášených inflačních cílů, které bude centrální banka striktně dodržovat. Důvěryhodnost Bank of England je v tomto případě klíčová.

Thatcherová věděla, že protiinflační politika s sebou přináší nepříjemné důsledky. Ani tento fakt v programu nezamlčuje. Tvrdí však, že oběti přinesené z důvodu restriktivní měnové politiky jsou menší, než oběti domácností, které by musely další léta snášet nestabilní finanční prostředí, ve kterém jsou jejich úspory neustále znehodnocovány. V programu je poprvé zmiňován ekonomický pojem „dlouhé období“, tedy doba, která mnohdy přesahuje jedno volební období. Nezodpovědná monetární i fiskální politika přináší ztráty práce, nejistotu a nedostatek spotřebitelských příležitostí. V dlouhém období se disciplinovaná monetární politika musí vyplatit. Taková politika ale nepřináší pozitivní výsledky hned, což je pro každý volební program odvážná myšlenka. Pohled na měnovou politiku velmi dobře odpovídal monetaristickým hospodářskopolitickým doporučením.⁶¹

Škrty konzervativci neplánovali jen v monetární oblasti financí. Rovněž si byli vědomi, že s nadměrným množstvím peněz nakládá stát, jehož investice nemají stejný efekt jako soukromé. Proto je třeba snížit náklady státního aparátu i státní investice. Konzervativci rovněž chtěli omezit zadlužování státu. Pokud stát utrácí příliš velkou část HDP a půjčuje si, musí růst daně, nezaměstnanost, ceny i úrokové sazby.

V případě vítězství ve volbách konzervativci slibovali snížení daně z příjmu, přesunout těžiště výběru z přímých na nepřímé – konkrétně zmíněna daň z přidané hodnoty. Domácnosti měli být motivovány k tvorbě vlastních úspor, následně pak ke koupi vlastní nemovitosti. Thatcherová chtěla z Británie „Property – Owning Democracy“⁶².

Program byl mnohem více orientován na jednotlivce. Postoj Thatcherové

⁶¹ 1979 Conservative Party General Election Manifesto, conservativemanoifesto.com (staženo, 31.3.2017)

⁶² Ibid.

k individualismu dobře ilustruje věta: „*Nic takového jako společnost neexistuje. Existují jen jednotliví muži a ženy a existují rodiny.*“⁶³

V případě průmyslových politik bylo hlavním úkolem příští vlády omezit roli státu v průmyslových podnicích. Nakupování firem státem mělo být úplně zastaveno a podniky, které již stát vlastnil se měly připravovat k privatizaci. Intervence státu do tržního prostředí měly být zásadně omezeny. Konzervativci se zavazují prověřit činnost antimonopolního Monopolies Commission, the Office of Fair Trading a Price Commision⁶⁴. Hlásí se i k větší podpoře malých podniků.

3.2.2 První kabinet vlády Margaret Thatcherové

Volby v roce 1979 vyhrála Konzervativní strana. V britské politice je běžné, že složení nového kabinetu se v médiích objeví do čtyřadvaceti hodin po jmenování premiéra. Rychlé sestavení není pro nového předsedu vlády jednoduché. Nový premiér musí vzít na vědomí i požadavky národních organizací strany. Strana navíc nebyla jednotná ani ideově. Mylná je představa, že se celá strana sjednotila za svou předsedkyní. Ve straně stále působili příznivci předchozí politiky ztělesňované Edwardem Heathem. Ačkoli část z nich, včetně Heath, patřila mezi takzvané backbenchery, mnozí z nich si svůj vliv na chod strany udrželi. Neformálně byli členové strany i kabinetu rozdělováni na Wets a Dries (mokří a sušší). Wets reprezentovali předchozí politickou linii konsenzu, Dries preferovali reformu, kterou přinášela Thatcherová. Důležitou funkci předsedy strany stále držel Lord Thorneycroft.

Klíčová ministerstva obsadili politici blízcí Margaret Thatcherové. Ačkoli Thatcherová zpočátku na post ministra financí hodlala dosadit svého nejbližšího politického spolupracovníka Keitha Josepha, nakonec tento post obsadil Geoffrey Howe⁶⁵. Joseph po svých neobratných vyjádřeních nebyl příliš vhodným kandidátem na funkci šéfa důležitého a médii sledovaného ministerstva.⁶⁶ Odborným vybavením v oblasti ekonomie ale většinu politiků přesahoval. O jeho zkušenosti a schopnosti Thatcherová přijít nechtěla, přidělila mu tedy ministerstvo průmyslu, které bylo pro hospodářskou reformu taktéž důležité.

Ze členů vlády, kteří sympatie k volnému trhu nesdíleli jako Thatcherová s Josephem byl například Jim Prior. Heathův příznivec byl jmenován do funkce ministra práce. Zde je vidět, že pevná jednota v Konzervativní straně nepanovala, vždyť jednou z myšlenek Thatcherové byla i reforma sociálního státu, tedy politika, která bez přičinění

⁶³ Tony Judt, *Poválečná Evropa* (Praha: Slovart, 2008), 551.

⁶⁴ 1979 Conservative Party General Election Manifesto, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

⁶⁵ Margaret Thatcherová, *Roky na Downing Street* (Praha, Naše vojsko, 1996), 25.

⁶⁶ *Ibid.*, 25.

ministerstva práce dělat nejde. Nejvýznamnější funkci z „wets“ obsadil dlouholetý a zkušený politický praktik Willie Whitelaw, který se stal místopředsedou vlády a ministrem vnitra⁶⁷.

3.2.3 Politika vlády Margaret Thatcherové 1979 – 1982

Hospodářská politika Margaret Thatcherové znamenala předěl v pohledu na teoretickou hospodářskou politiku. Podobné reformy probíhaly i za vlády amerického prezidenta Ronalda Reagana, proto se v anglosaském prostředí pro toto období vžil název Neokonzervativní obrat⁶⁸.

Jelikož reformy vlády Margaret Thatcherové přesahují rozsah této bakalářské práce, budou nastíněny hlavní rysy hospodářské politiky po roce 1979. Významným rokem byl následující rok 1980. Vláda zformulovala Střednědobou finanční strategii, která definoval plány kabinetu na následující čtyři roky. Hlavním cílem bylo vytvoření neinflačního prostředí. Jednalo se tedy zejména o postupné snižování peněžní zásoby (měnový agregát M3). Snižování probíhalo formou dlouhodobého závazku, kterým mělo být zamezeno růstu cen a mezd. V tuto chvíli je nutné podotknout, že fiskální politika musela být podřízena politice monetární – tedy mix monetární a fiskální politiky doporučovaný monetaristy (v době keynesiánské ekonomie to bylo přesně naopak).⁶⁹ Hned v prvních rozpočtech došlo ke snížení daňové zátěže. Snížen byl i počet státních úředníků.⁷⁰

Vláda Margaret Thatcherové se snažila dodržovat svůj závazek, nevstupovat tedy na průmyslové trhy, které měly své problémy řešit samy. V první letech vlády Thatcherové vyvrcholily finanční problémy známé britské automobilky British Leyland. British Leyland byl autoprámyslový kolos, který obsahoval značky Jaguar, MG, Austin-Haley a mnoho dalších. Při pohledu na tento výběr je patrné, že se jednalo o typická britská auta. Automobilka byla ve velkých potížích. Už od poloviny sedmdesátých let byla řízena státem, který její provoz nemálo dotoval. Zaměstnanci firmy navíc utvořili mocné odbory, které svá práva často vymáhala stávkami. Thatcherová neopakovala záchranu Rolls–Royce vládou Edwarda Heatha. Na začátku osmdesátých let došlo ke konci několika značek–například MG a Triumphu. V následujících letech byly jednotlivé značky privatizovány a rozprodávány. Bale však podotýká, že mnozí odpůrci

⁶⁷ Stuart Ball, *The Conservative Party since 1945* (Manchester; Manchester University Press, 1998), 33-34.

⁶⁸ Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika 1900-2007*, 90.

⁶⁹ *Ibid.*, 90.

⁷⁰ Eric J. Evans, *Thatcher and Thatcherism* (New York, Routledge, 1997), 56.

státních zásahů do ekonomiky si přáli rychlejší privatizaci koncernu, která trvala téměř deset let.⁷¹

Vláda Margaret Thatcherové se plnění volebního programu skutečně blížila mnohem více než její konzervativní předchůdce. Splnily se i předpovědi, které očekávaly krátkodobé zhoršení ekonomických ukazatelů (Tabulka III) . Inlace v prvních letech neklesala a i tempo růstu bylo záporné. Stabilizovat ekonomiku se podařilo až v roce 1982.

Tabulka III Vývoj HDP a míry inflace za vlády M. Thatcherové (%)

Rok	1979	1980	1981	1982
Míra inflace	13,4	18,0	11,9	8,6
Růst produktu	2,8	-2,0	-1,2	1,7

Zdroj: Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika 1900-2007*, 91.

⁷¹ Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change* (New York: St. Martin's Press, 1998), 268.

Závěr:

Ve své bakalářské práci jsem se zabýval ekonomickou politikou Konzervativní strany v letech 1966-1982. Cílem práce byla dokumentace recepce nových směrů ekonomické teorie do programu konzervativců. V první části práce byly popsány převládající ekonomické směry druhé poloviny dvacátého století. Prvním z nich bylo keynesiánství, které poskytlo ideový základ pro konsenzuální hospodářskou politiku známou v anglosaském světě. Keynesiánství tedy prosazuje silnou roli státu v ekonomice a jeho aktivní roli při tvorbě pracovních míst a vyšší spotřebitelské poptávky. Keynesiánství sledovalo jako hlavní cíl nízkou nezaměstnanost. Protikladem intervencionistického keynesiánství byl hlavně monetarismus. Tento liberální ekonomický směr silnou roli státu v hospodářství odmítá. Odmítá i požadavky na plnou zaměstnanost. Naopak prosazuje odpovědnou fiskální politiku a stabilní monetární politiku. Hlavním sledovaným cílem je inflace, která by měla být co nejnižší. Monetární politiku tedy nadřazuje fiskální. Hlavním představitelem byl je Milton Friedman. Hospodářskou politiku sedmdesátých a osmdesátých let ovlivnil také ekonom Robert Lucas, autor teorie racionálních očekávání. Zejména v USA se prosadil směr zvaný ekonomie strany nabídky, který prosazoval nízké daně a podporu podnikatelů a společností.

Recepce zmíněných ekonomických směrů byla analyzována na příkladu britské Konzervativní strany za vedení Edwarda Heatha a Margaret Thatcherové. Ekonomická politika strany se po změně vůdce v roce 1975 zásadně změnila. Kořeny změny je však hledat hlouběji. Není pravdou, že za změnu ekonomické politiky je zodpovědná pouze Thatcherová, ačkoli je jejím symbolem. Náznaky změny se v programech strany objevovali už od roku 1966.

Nejvíce viditelnou změnou v programu Konzervativní strany byl v programu z roku 1966 důraz na protiinflační politiku. Ekonomická část programu byla celkově orientována na stranu nabídky, tedy na podnikatele, firmy, průmyslové závody nebo živnostníky. Rovněž zjednodušení daňového systému a snížení daňové zátěže koresponduje s doporučeními liberálních ekonomů. V roce 1966 ale voliči šanci ekonomické politice konzervativců nedali.

Konzervativní strana pod vedením Edwarda Heatha vyhrála volby v roce 1970. Na programu se již tehdy podílel Keith Joseph. Ačkoli byl program laděný ekonomicky-liberálně, pozdější politika Heathovy vlády se spíše podobala dřívější konsenzuální politice. Role státu v ekonomice neklesala, nedošlo ani na důslednou protiinflační politiku.

Proti Heathovi se v době jeho předsednictví začala formovat vnitrostranická opozice. Nejvýraznějším politikem této skupiny byl zmíněný Keith Joseph. Joseph byl dlouholetým členem širšího vedení strany, rovněž se ale dlouhodobě prezentoval jako ekonomický liberál. Josepha silně ovlivnily monetaristické myšlenky Milтона Friedmana, které si osvojil a na politické scéně svými odbornými znalostmi vynikal. Právě on se stal vůdcem konzervativců, kteří nesouhlasili s Heathovou konsenzuální politikou, která změnu nepřinášela. Na Josepha jako potenciálního vůdce strany byla směřována pozornost, se kterou ovšem nenaložil ke svému prospěchu. Po politicky neobratném vyjádření podporu médií i veřejnosti ztratil, tím ztratil i šance na vedení Konzervativní strany. Keith Joseph byl ale politikem, který změnu uvnitř strany nastartoval.

Na Josephovo místo nastoupila jeho dřívější spolupracovnice Margaret Thatcherová. Po prohraných volbách v roce 1974 se stala vůdkyní strany. Změna vedení se promítla jak ve stínové vládě, tak i v programu pro volby v roce 1979. Na ekonomický program měli větší vliv příznivci nových liberálně-ekonomických teorií jako Keith Joseph, lord Thorneycroft nebo Geoffrey Howe. Příznivci Thatcherové měli ve vedoucích funkcích převahu, mnozí příznivci předchozí politiky Edwarda Heatha ale ve vysokých funkcích zůstali. Sám Heath byl nadále poslancem. Nejvyšší funkci z této skupiny konzervativců měl William Whitelaw, který byl zástupcem Margaret Thatcherové.

V programu z roku 1979 se již monetarismus a liberální ekonomické teorie projevíly zásadním způsobem. Hlavním tématem ekonomické části programu byla inflace a protiinflační politika. Thatcherová prosazovala přísnou kontrolu emise peněz a dodržování pevného inflačního cíle. Restriktivní měnová politika měla být podpořena střídou fiskální a rozpočtovou politikou. Rovněž role státu v národním hospodářství měla klesnout pomocí deregulace a privatizací.

Jak tedy nové ekonomické směry ovlivnily ekonomickou politiku Konzervativní strany? Nové liberálně-ekonomické směry ovlivňovaly volební programy strany postupně po celé sledované období. Zásadním zlomem bylo až působení Keitha Josepha, kterého autor práce považuje za nositele změny. V praktickou ekonomickou politiku pak ideový přínos monetarismu proměnila Margaret Thatcherová, která se stala symbolem změny v Konzervativní straně.

Summary

This work is about economic policy of the British Conservative Party between the years 1966-1982. There are many works about Margaret Thatcher's government, but most of them are focused on the politics of the government or the economic theory. The main added value of this work is, that it is focused on economics and the politics together, not just economy or policy itself. The main aim of this work is the analysis of the influence of new economic theories on Conservative Party policy.

Theoretical part compares the main economic theories of the second half of the twentieth century. Firstly the Keynesian economy, then monetarism became part of the mainstream of economic theory.

The second part deals with the programmes of the Conservatives during the leadership of Edward Heath and Margaret Thatcher. The main source of the analysis are the party programmes before general election. Author tried to find the main aspects of the monetarist and other liberal economic theories in the programmes of the Conservative Party.

Economic policy of the Conservative governments led by Heath and Thatcher is also analysed. Author tried to define roles of main politicians—Heath, Thatcher and Joseph in the process of the economic policy change.

Author finds out, that the person mostly responsible for the changes in economic policy is Conservative politician Keith Joseph, although he was unable to perform them in his own government. The practical economic policy changed during the rule of Margaret Thatcher. Deeper changes are visible in the programme from the year 1979. This programme is focused on macroeconomic data like inflation or money supply.

Použitá literatura

Primární zdroje:

Conservative Party, Action Not Words, 1966 Conservative Party General Election Manifesto, www.conservativemanifesto.com (staženo, 29.3.2017).

Conservative Party, A Better Tomorrow, 1970 Conservative Party General Election Manifesto. Conservativemanifesto.com (Staženo, 10.3.2017).

Conservative Party, Putting Britain First, 1974 Conservative Party General Election Manifesto, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

Conservative Party, Firm Action for a Fair Britain, 1974 Conservative Party General Election, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

Conservative Party, 1979 Conservative Party General Election Manifesto, conservativemanifesto.com (staženo, 31.3.2017)

Keith Joseph, Monetarism Is Not Enough, margaretthatcher.org (staženo, 20.3.2017)

Margaret Thatcherová, *Roky na Downing Street* (Praha: Naše vojsko, 1996), 626 s.

Monografie:

Tim Bale, *The Conservatives since 1945: the drivers of party change* (New York: St. Martin's Press, 1998), 372 s

Stuart Ball, *The Conservative Party since 1945* (Manchester; Manchester University Press, 1998), 205 s.

David Butler a Gareth Butler, *British political facts, 1900-1994* (Basingstoke: Macmillan, 1994), 541 s.

Andrew Denham a Mark Garnett, *Keith Joseph* (Chesham: Acumen, 2002). 458 s.

Eric J. Evans, *Thatcher and Thatcherism* (New York: Routledge, 1997), 176 s.

Milton Friedman, *Kapitalismus a svoboda* (Jinočany: H & H, 1994), 182 s.

Tony Judt, *Poválečná Evropa* (Praha: Slovart, 2008), 986 s.

John Maynard Keynes, *Ekonomické důsledky míru* (Brno, Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004), 199.

John Maynard Keynes, *Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz* (Praha: Česká akademie věd, 1963), 386 s.

Ludwig von Mises, *Hospodářská politika* (Praha: Ludwig von Mises Institut, 2014), 108 s.

Kenneth O. Morgan, *Dějiny Británie* (Praha: NLN, 1999), 639 s.

Malcolm Pearce a Geoffrey Stewart, *British political history: democracy and decline 1867-1990* (New York: Routledge, 1995), 613s.

Anthony Seldon a Stuart Ball, *Conservative century: the Conservative Party since 1900* (New York: Oxford University Press, 1994), 842 s.

Milan Sojka, *Dějiny ekonomických teorií* (Praha: Havlíček Brain Team, 2010), 541s.

Milan Sojka, *Milton Friedman: Svět liberální ekonomie* (Praha: Epoque, 2006) 80.

Zdeněk Tomeš, *Hospodářská politika* (Praha: C. H. Beck, 2008), 262 s.

Učebnice:

Robert Holman, *Dějiny ekonomického myšlení* (Praha: C.H. Beck, 2005), 539 s.

Zdislav Šulc, *Hospodářská politika* (Praha: Consuz, 1993), 163 s.

Odborné články a statě

James M. Buchanan a Dwight R. Lee, „Politics, Time, and the Laffer Curve.“ *Journal of Political Economy* 90, č. 4 (1982): 816-19. <http://www.jstor.org/stable/1831355>.

Milton Friedman. „Nobel Lecture: Inflation and Unemployment.“ *Journal of Political Economy* 85, č. 3 (1977): 451-72, 455 <http://www.jstor.org/stable/1830192>.

Milton Friedman, „Monetary Policy: Theory and Practice“, *Journal of Money, Credit and Banking*, ročník 14, číslo 1 (1982): 98-118, 101. doi:10.2307/1991709..)

Gregory N. Mankiw, „The Inexorable and Mysterious Tradeoff between Inflation and Unemployment.“ *The Economic Journal* 111, č. 471 (2001): 45-61, 60. <http://www.jstor.org/stable/2667829>.

Varadarajan V. Chari, „Nobel Laureate Robert E. Lucas, Jr.: Architect of Modern Macroeconomics.“ *The Journal of Economic Perspectives* 12, č. 1 (1998): 171-86, 175. <http://www.jstor.org/stable/2646945>.

Internetové zdroje

OECD, oecd.org (staženo, 2.2.2017).

Seznam tabulek

Tabulka I Průměrný roční počet stávek ve vybraných obdobích	17
Tabulka II Ekonomické charakteristiky 1970 - 1975	17
Tabulka III Vývoj HDP a míry inflace za vlády M. Thatcherové (%).....	30

